

Horgos, 1944

Bevezető

Az 1944-45-ös magyarellenes atrocitások az észak-bácskai országrészt is súlyosan érintették. Az eddigi helytörténeti kutatások sajnos nem adnak lehetőséget az áldozatok számának pontos megállapítására. A Vajdasági Levéltár 183 fondjának kutathatóvá válásával lehetőség nyílt a helytörténészek által eddig feltárt adatok, áldozatok számának pontosítására, összehasonlítására. Az iratok meglehetősen rendezetlenek. Tapasztalható – főként korai időszakban – a hanyag iratkezelés, a nevek pontatlan írása, a települések keverése. Éppen ezért gondos és alapos kutatómunkára van szükség ahhoz, hogy az iratok tartalmát felhasználhatóvá tegyük a történelemtudomány számára.

A háborús bűnöket vizsgáló bizottság szinte minden délvidéki településen gyűjtötte a feljelentéseket, ami alapján háborús bűnössé vagy népellenessé nyilvánítottak helyi lakosokat. A bizottság a következő bűncsoportokra osztotta a vélt bűnöket:

1. Bevonulás (Ulazak) – A Magyar Hadsereg bevonulása során a helyi magyar lakosság által elkövetett bűnök;
2. Hadsereg (Armija) – A Magyar Hadsereg által elkövetett bűntények;
3. Razzia (Racija) – Az Újvidéken és környékén 1942-ben elkövetett bűnök;
4. Táborok (Logori) – A különböző táborokban elkövetett bűnök;
5. Erőszakos mozgósítás (Prisilno mobilisanje) – A katonai mozgósítás során elkövetett bűnök;
6. Kényszermunka (Prisilni rad) – A kényszermunka során elkövetett bűntények;
7. Kitelepítés (Iseljivanje) – A kitelepítéssel kapcsolatos bűntények;
8. Vagyon elleni bűncselekmények (Protiv imovine).
Aki az említett bűncsoportba nem fért bele, de valami miatt bűnösnek ítélték, a népellenesség listájára került.
Könnyen felkerült a listára az, akiről 1944 őszén kiderült, hogy a magyar éra alatt közhivatalt viselt, levanteok-

atató volt, ha tagja volt a nyilaskeresztes pártnak (függetlenül attól, hogy az illető bűnös volt vagy sem), magyar katonaként szolgált, vagy lelkesen fogadta az 1941-ben bevonuló magyar honvédeket. De sokan estek áldozatul szerb polgártársaik személyes bosszújának is. Mivel a feljelentéseket bemondás alapján tették, elég volt a vádat csupán ráfogni valakire.

A listákra került helyi magyarok döntő többsége nem követett el olyan bűnt, ami miatt halálbüntetés járt volna. Ezt bizonyítja, hogy akiket a feljelentettek közül a vérengzés napjaiban nem sikerült megtalálni, azok később sem lettek felelősségre vonva, vagy csupán néhány év börtönbüntetést kaptak.

Horgos vesztesége

A Vörös Hadsereg a Tiszát átlépve október 8-án elfoglalta – több bácskai település mellett – a Horgossal szomszédos Martonost. A falu elestét követően a támadás megtorpant és a német csapatok részéről néhány tank ellentámadást kísérelt meg Horgos irányából. A kialakult harcok¹ két nappal tudták késleltetni Horgos elestét, ahová 10-én bevonult a Vörös Hadsereg és a nyomában érkező partizán alakulatok.

Hamarosan kirabolták a plébániát, a templomot és az apácázárdát és feljelentések alapján kezdtek gyűjteni a bűnösnek vélt helyi magyarokat.

Virág István 84 éves plébánost azért hurcolták el, mert a magyarok bejövetelét követően misét celebrált és hálát adott az úrnak a felszabadulásért. A későbbi – a likvidálásokat követően gyártott – partizán iratokban² a plébánost azzal vádolják, hogy kezdeményezője volt a helyi szláv népesség letartóztatásának és internálásának. E vádat a későbbi kutatások nem támasztják alá. Valószínűsíthető, hogy – mint ahogyan erre számos példa akad – Virág István esetében is a későbbi iratokban megpróbálják a törvénytelen gyilkosságot igazolni.

A felszabadulás napjaiban a népörség soraiba lépő falusiak – függetlenül attól, hogy elkövettek-e valamit – bűnösnek számítottak. Valószínűleg a partizánok kezébe

¹ Horgosi nagyszüleimtől gyakran hallottam annak az állítólagos német katonának a történetét, akit a szőlőkben találtak holtnak és ott is temették el.

² Vajdasági Levéltár, F:183, Kut.:538, Srez Senta, Broj: 196.

került a *Szegedi Új Nemzedék* 1942. április 12-én megjelent száma, amelyben az újság – egy évvel a felszabadulás után – elmondja a horgosi magyar bevonulás történetét, a népörség megalakulását, és közli a népörség tagjainak névsorát. Eddig *hat* olyan horgosiról tudunk, akinek benne van a neve az újságban és 1944-ben kiégezték.

Itt kell szólnunk a horgosi nyilas párt tagjairól, szimpatizánsairól is. Szálasi földet ígérő programja a faluban is népszerű volt. Az ideológiai szempont kevésbé, mint inkább a földhöz jutás lehetősége vonzotta a helyieket a pártba. Sokan családosan léptek be a szervezetbe, így a listán számos nő is található. A nyilas párt gyűléseit egy helyi szerb – Janković Đorđe – kocsmájának egyik helyiségében tartották, ahová nemcsak a párt tagjai, hanem az érdeklődők, szimpatizánsok is megjelentek. Janković a megjelentekről egy névsort készített, ami valószínűleg eljutott a likvidálásokat végzők kezébe. Janković Đorđe 1944-ben, mint a martonosi Népörség parancsnoka³, maga is aktív szerepet vállalt a magyarok elleni atrocitások elkövetésében.

A foglyokat szörnyű kínzások után 1944. november 20-án a Szabadka felé vezető út mellett⁴ likvidálták.

A zentai levéltár iratai között van egy levél, amelyben a martonosi helyörség parancsnoka november 20-án kéri a horgoson tartózkodó büntetőszázadot, hogy Martonosra is térjenek be. Így valószínűsíthető, hogy a horgosi magyarok legyilkolásában is részt vettek Petar Relić Čedo büntetőcsapatai.

A különböző forrásokban lejegyzett likvidált magyarok Horgoson és környékén

Az eddigi helytörténeti kutatások Horgoson 66 áldozatot⁵ azonosítottak. Ebből 53 horgosi, 5 királyhalmi, egy törökkanizsai⁶, 7 pedig környékbeli.

A listát összehasonlítva a Vajdasági Levéltárban talált adatokkal, új nevekkkel sikerült bővíteni a likvidáltak névsorát.

A *kivégzett háborús bűnösök 1944-45 között*⁷ című könyv 1105 likvidált magyar nevét tartalmazza. A könyv-

ben 26 horgosi neve található. A likvidálás időpontja 6 személy esetében 1944. november 2., 12 esetben november 3., 6 esetben pedig november 6-a.⁸

A bűnök felsorolásánál 3 személynél gyilkosság vagy abban való részvétel, 7 személynél a nyilas párti tagság szerepel (pl. Csikós Ferencné), míg a többieknek nincs utalás a bűnösségre.

Mindenki rajta van a helytörténészek által összeállított listán. Kivéve Supahleder F. Balerija. Nevezett elképzelhető, hogy azonos a likvidált Herédi Valériával, de ez nem bizonyítható.

Sokatmondóbb irat a *szabadkai körzetben likvidáltak*⁹ (*Spisak likvidiranih u okrugu Subotičkom*). Horgossal (benne Királyhalom (5) és a környező tanyák (7)) kapcsolatban 42 név van feltüntetve.

Összehasonlítva a helytörténészek által összeállított névsorral (66), **8 új név** merült fel. Ezek a következők: Balázs Bogdán, Balogh János, Cecik Mihály, Horkatman Tamás, Hunas Ferenc¹⁰, Molnár Ferenc, Tóth Sándor, Tominke Ferenc.

A Vajdasági Levéltár Bűnök és bűnösök a zentai körzetben iratai között található egy átirat – Az 1944. november 9-én, Zentán kivégzett személyek névsora¹¹ című irat. A zentai névsor (61 személy neve) után egy 308 nevet tartalmazó listán adaiak, moholiak, kanizsaiak, martonosiak mellett 37 horgosi (pontosabban 29 horgosi, 2 királyhalmi és 6 környékbeli) neve található. Az előző listákhoz képest egy új név merült fel, Inijanzski Mihály neve. A környékbeli kivégzettek között van Szmiljanzski Mátyás, de névhasználat ellenére nem bizonyított, hogy egyazon személyről lehet szó.

A Zentai Történelmi Levéltár iratai között megtalálható a horgosi népbizottság 1945. október 19-i jelentése a háborús bűnöket vizsgáló bizottságnak, amelyben 37, a felszabadulást követően likvidált magyar neve található. Hozzáteszi, hogy a bizottságnak erre vonatkozóan semmilyen bizonyítéka nincs, és hogy a kivégzett személyek egy része helyi, de egy részéről azt sem tudja, hogy kicsodák!

Összesítve a Vajdasági Levéltárban talált iratokat az eddig lejegyzett 66 név mellé 10 nevet sikerült találni, így az eddig név szerint azonosított kivégzettek száma **76-ra**

³ Történelmi Levéltár Zenta, F: 122, broj: 67/1944. god

⁴ Itt található a romos Horgosi csárda épülete.

⁵ Nagygyörgy Zoltán helytörténész összegzése alapján.

⁶ Pálffy Kurucz János törökkanizsai illetőségű magyar éppen menyasszonyánál tartózkodott Horgoson, így került az áldozatok közé.

⁷ Vajdasági Levéltár, F: 183. Komisija za utvrdivanje zločina okupatora i njegovih pomagača – Knjiga evidencije streljanih ratnih zločinaca 1944-1945.

⁸ Kutatások rávilágítanak arra a tényre, hogy a *Kivégzett Háborús Bűnösök* könyve sok esetben helytelenül jegyzi a kivégzettek időpontját. Hasonló a helyzet pl. Magyarkanizsa, Martonos stb. esetében is.

⁹ Vajdasági Levéltár, F: 183., kut. 80., Str. Pov. 1946. 1–16., 3.

¹⁰ Hunas Franjo neve ugyanezen dokumentumban a martonosi kivégzettek között is szerepel. Martonossal kapcsolatban viszont a helytörténeti kutatások egyértelműen cáfolják, hogy nevezett a martonosi likvidáltak között lett volna.

¹¹ Vajdasági Levéltár, F: 183, Zločini i zločinci Senta srez. Kut. 538.

nőtt. Ebből 63 horgosi, 5 királyhalmi, 1 törökkanizsai, 7 környékbeli.

A likvidált horgosiak névsora

1. Ábrahám Dezső
2. Ábrahám Géza
3. Balázs Bogdán
4. Bálló János
5. Balogh János
6. Bársony Ferenc
7. Berényi Mátyás
8. Bordás János
9. Calbert János
10. Cecik Mihály
11. Csikós Fehér Piroska
12. Dobó Antal
13. Farkas Géza
14. Fazekas János
15. Fehér Ferenc
16. Fehér István
17. Fülöp János
18. Gubás Ferenc
19. Harmat Ferenc
20. Harmat Péter
21. Hauk Ernő
22. Hegedűs József
23. Herceg Mihály
24. Herédi Valéria
25. Horkatman Tamás
26. Horváth István
27. Hunas Ferenc
28. Inijanszki Mihály
29. Katona Ádám
30. Kiss Miklós
31. Kószó József
32. Lajtár Sándor
33. Lengyel Ferenc
34. Molnár Ferenc
35. Móra Pál
36. Muhi Ferenc
37. Nagy István
38. Nyitri János
39. Pakai Antal
40. Pataki Antal
41. Pintérné Bálint Mária
42. Radics Ernő
43. Radics György

44. Radics Károly
45. Radics Mihály
46. Reök Andor
47. Supahleder F. Balerija
48. Szabó Antal
49. Szabó János
50. Szalainé Nagy Erzsébet
51. Takács Mátyás
52. Tillinkó id. Ferenc
53. Tillinkó ifj. Ferenc
54. Tillinkó István
55. Tímár Ferenc
56. Tominke Ferenc
57. Tornai István
58. Tóth Pál
59. Tóth Sándor
60. Túrú Pál
61. Varga Dénes
62. Vass József
63. Virág István

A horgoson likvidált királyhalmiak

1. Csehák Lajos
2. Fekete Mátyás
3. Krekusa Mátyás
4. Mihalecskó Mihály
5. Tolnay János

A horgoson likvidált környékbeliek

1. Almer Vilmos
2. Gyalut Lajos
3. Hartmann János
4. Pokal András
5. Szabadi István
6. Szmiljanszki Mátyás
7. Vojnik József

A horgoson likvidált törökkanizsai áldozat

1. Pálffy Kurucz János

A Horgoson likvidáltak névsora nem teljes. Pontosabb adatokat a tömegsír feltárása, illetve a jelenleg nem kutatható belügyminisztériumi iratok átvizsgálása után kaphatunk.